ӘДӘБИЈЈАТ ВӘ ИНЧӘСӘНӘТ

30 октјабр 1987-чи ил. № 44 (2283)

Јол гејдләри

ҮЧ ШӘҺӘРДӘ ҮЧ КӨРҮШ

Түркијәдә гонаг олдуғум бир ајда нечә-нечә мараглы адамла растлашдым. Кәјлүдән—кәндчидән тутмуш милләт вәкилләринә, партија рәһбәри вә лидерләринә гәдәр, чешидли зүмрәләрдән олан, јашајыш тәрзи кими, дүнјаја, һадисәләрә бахышы да мүхтәлиф олан адамларла көрүшүб сөһбәт етдим. Һәмин көрүшләрдән үчү барәдә гејдләрими охучуларымыза чатдырмаг истәјирәм.

ИСТАНБУЛ. МУҒӘННИ СӘМРА ИНАНЧ

Түркијәнин танынмыш сәнәтчиләриндән Сәмра Инанчын гонағыјыг. Истанбулун зәнкинләр јашајан бир сәмтиндә, пәнчәрәләри шәһәрин мисилсиз көзәллијинә ачылан, јүксәк зövг вә сәлигә илә бәзәдилмиш бир мәнзилдә отурмушуг. Елә бил узун илләрин танышыјдыг вә нөвбәти бир сөһбәтә, чај сүфрәсинә топлашмышдыг. Нечә күндән бәри хәстә олса да өзүнү о јерә гојмур. Шән вә сөһбәтчилдир. Өзү мәтбәхә кечиб мәшғул оланда да бизи тәк гојмур. Бу дәфә маһнылары данышыр:

«Аnлат мәнә күл гончасы».

Һәмымыз — актјор, журналист Фуад Тургут да, вәкил Ибраһим Бозјел дә, Түркијәјә дә'вәти илә кәлдијим Зејналабидин Макас да, кәләчәјин һүгугчусу, тәләбә Һүлја ханым да сусуб маһныја гулаг асырдыг. Маһныларын чоху мәнә дә таныш иди; Бакыда, Азәрбајчанда дәнә-дәнә динләмишдим. Инди исә муғәнни өзү сусур, гәһвә дәмләјә-дәмләјә, сүфрә бәзәјә-бәзәјә өз сәсинә гулаг асырды.

Јәгин ки, бизи маһнылары илә мәшғул етмәси она мүнасиб көрүнмәди, сөһбәти чанландырмаг үчүн албомлары, көһнә гәзет вә журналлары ортаја төкдү вә һәвәслә, инчә бир јуморла бу шәкилләрдә јашајан анлары барәдә мә'лумат вермәјә, көһнә күнләри чанландырыб, јенидән јашамаға башлады.

Шәкилләр әслиндә онун бүтүн һәјат јолуну әкс етдирирди. Ушаглыг илләриндән, тәләбәлик чағларындан башламыш үзү бәри. 1969-чу илдә Измирдә Еке университетинин игтисадијјат факүлтәсини битириб. Лакин сәнәт ешги, охумаг, адамлара мусиги севинчи вермәк һәвәси ону өз ихтисасындан узаглашдырыб, ајры бир јола салыб. Јазачағым барәдә һеч нә демәсәм дә шәкилләри кәстәрә-кәстәрә зарафатла журналистләрә дә саташыр:

— Бакыда мәним һаггымда јазасы олсаныз бах бу шәкли дә верәрсиниз. Мән гәдим шејләри чох севирәм вә имкан дүшәндә онлары топлајырам. Бах бу шәкил дә мараглыдыр. Гој көрсүнләр балконда бағчам вар, күл-чичәк олмаса јашаја билмәрәм.

Он-он беш илин о үзүндән бизә кәнчлијинин ән көзәл чағларыны јашајан, зәриф, көзәл, күләрүзлү бир ханым күлүмсәјир. Сәһнәјә, сәнәт аләминә илк кәлишиндән ону «түрк сәнәт мусигисинин зирвәләриндә јени бир улдуз» адландырмышдылар.

Һәмин тәравәт үзүндән тамам чәкилиб кетмәјиб. Бу һисс фикрими доғрудур:

«Көзәллик гејб олмаз јашлананда дә,
Кечәр көздә јашар, үрәкдә јашар...»

Сүфрәдә сөһбәтимиз шахәләнир. Азәрбајчан, түрк сәнәтинин танынмыш нүмајәндәләри јада дүшүр; Түркијәдә сәнәт адамларынын јашајышы илә бағлы чешидли чәтинликләр хатырланыр. Бүтүн бу мәсәләләрә Сәмра ханымын өзүнә хас олан ајдын, мүәјјән мүнасибәти вар. Сәнәтә кәлишиндән сөһбәт дүшәндә дејир:

— Ресторанларда аз чалышдым. Сәнәтин думанлы гафалара, нәш'әли башлара әсир олмасына пис бахырам. Охумаға һәвәсим галмырды. Муғәнни халг гаршысында чыхыш еләмәлидир. Мәни хошбәхт едән сәнәтин хырдаланмасына, халга севинч кәтирән сәнәтчинин шәхсијјәтинин алчалдылмасына дөзә билмирәм. Мәни бөјүк салонлар, бөјүк публика чәкир. Сорушa биләрсиниз бәс пара, пул? Ресторанда он ахшама ала биләчәјим параны бир ахшама алырам. Һәтта белә олмаса да хырдаланмаздым.

Сәмра Инанч чағдаш вә классик дүнја мусигисини јахшы билир вә билдикләри барәдә һәвәслә, ушаг чылғынлығы илә данышыр. Муғәнниләр вар ки, өз ишләрини јалныз ифачылыгла битмиш сајырлар вә мусигинин үмуми гајғылары, нәзәри проблемләри илә аз мараглaнырлар. Нә охујур, кимин үчүн охујур? Бу мәсәләјә лагејд олан сәнәтчиләр дә истәнилән гәдәрдир. Көрүнүр бу хәстәлик һәр јердә вар вә Сәмра ханымын сөһбәтләрини динләдикчә һисс едирәм ки, тохундуғу ағрыларын, гајғыларын бир гисми елә бизим мусиги сәнәтимизә дә аиддир.

— Мәним үрәјимдә сәнәтә идиллик бир севки вар, јә'ни она хәјанәт еләмәкдән чох горхурам. Бу мистик бир дујғудур, идеалист бир инамдан кәлир. Бунунла белә һеч ким мәни мүһафизәкарлыгда күнаһландыра билмәз. Јә'ни һәтта классик мусигимизин дә јени бахышла көздән кечирилмәси, јени кокда сәсләнмәси мәнә тәбии көрүнүр. Бүтүн Авропа мусигиси, дејәк ки, Шопен дә јенидән јорумланыр, јени көзлә охунур. Бу бахымдан мусиги драматурнијаја бәнзәјир. Јени изаһда, јени јозумда мусиги өз көзәллијини итирмирсә бундан горхмаг лазым дејил. Сизин дә, бизим дә мусигимиз о гәдәр зәнкин, дәрин, чохгатлыдыр ки, һәр јени бахыш онун јени-јени көзәлликләрини, јени мө'чүзәләрини вә сеһрини үзә чыхарыр. Классик мусигинин күчү бурасындадыр ки, заман кечдикчә гијмәтини итирмир, әксинә јени дөврүн сәвијјәсиндә сәсләнә билир.

Сонра сөһбәт Түркијәнин индики дурумундан дүшүр.

— Өлкәмиз бирдән-бирә кампүтер чағына кирди. Лакин сәнаје, фәһлә буна там һазыр дејилди. Дүшүнчәдә силкәләнмә олду, тәбии олараг фәһләнин психоложијасына зәрбә вурулду. Кампүтер сүр'әтлә јанашы, дүшкүнлүк дә кәтирди. Мутлулуг-хошбәхтлик һаггындакы көһнә тәсәввүрләр дә сарсылды, чүнки индики дөврдә көһнә топлулут, коллектив итир, нечә дејәрләр, инсан өзү-өзү илә тәк галыр. Бу јүзилдә — гадынлар мин илләр боју әлдә едә билмәдикләри һагга јетишибләр. Лакин бу имкан кенишлији бә'зән адамы ваһимәјә салыр. Чүнки белә һүдудсуз азадлыг адамы аиләдән гопарыр вә тәкләнмәјә доғру апарыр. Коммуникасија артдыгча телевизија һәр евә кирди, видео бизи әсир етди. Көрүн сәнәтин вәзифәләри нечә чәтинләшиб? Кәрәк нә гәдәр күчлү олаг ки, адамлары бу гапалы чазибәләрдән, бу јалгызлыг кирдабындан гопарыб әсл сәнәтин ишығына јыға биләк.

Сәмра ханымдан Түркијә гәзетләриндә тез-тез растлашдығым, инди бүтүн түрк ичтимаијјәтини дүшүндүрән бир мәсәләјә — түрк мусигисинә јад тә'сирин артмасы, хүсусән арабесконун кениш јајылмасы мәсәләсинә мүнасибәтини сорушурам.

— Кәр нә күнә галмышыг ки, инди бизим мусигимизә тә'сирдән раһатсыз олурут. Дүздүр, тә'сир һәмишә биртәрәфли ола билмәз, тарих бoју каһ бир, каһ дикәр тәрәф даһа чох тә'сир кәстәрир.

Бурда Сәмра ханымын исте'дадынын башга бир чәһәти ортаја чыхыр. О һансы әсәрдән сөһбәт ачырса онун баләчә бир парчасыны ја диллиндә чалыр, ја охујур. Ән мараглысы будур ки, о, муғамларла јанашы Шопендән, Бахдан, Мотсартдан, классик испан мусигисиндән кәтирдији мүрәккәб нүмунәләри дә јүксәк бир илһамла сәсләндирир вә муғајисәләр апарыр.

(Арды 7-чи сәһифәдә)

ҮЧ ШӘҺӘРДӘ ҮЧ КӨРҮШ

(Әввәли 3-чү сәһифәдә)

— Бизим дәдәләримиз дә Гәрбә ләгејд галмајыблар. Амма даһа чох бизим мусигимиз тә'сир көстәриб. Бир бахын испан мусигисиндә нечә күчлү муғам елементләри вар. Моцартын түрк маршы бүтүн дүнјада мәшһурдур. Көрүн бир «Һичаз» муғамы Бахын мусигисиндә нечә сәсләнир. Һејиф ки, бүтүн бунлар аз өјрәнилиб, аз араштырылыб. Инди зөвг бир аз дәјишилиб. Кәнчлик чохсәсли мусигини севир. Гој севсин! Бу севкидән гачмаг олмаз! Чохсәслилик бизим мусигидә нијә олмасын? Бир шеј вар ки, сәнәт бу чүр мүнә кенишләндији кими, боју да артмалыдыр. Үмумијјәтлә, мән «олмаз!» сөзүнү севмирәм; «олар!». Бир һалда ки, һәјат тәләб едир, бу јениләшмә дә олмалыдыр! Мәдәнијјәтләрин бу тәбии јахынлашмасынын гаршысыны алмаг чәтиндир. Муғамла чаз говушур. Мән өзүм дә алты јашымда чаз јапырдым. Бир ил чаз бәстәләри јаздым. Инди исә көрүрсүнүз — бүтөвлүкдә милли мусигимизә говушмушам. О ки, галды арабескоја, мәнчә өтәри һалдыр. Түрк сәнәти һәмишә өз көкүнә бағлылығы илә күчлү олуб!

Достларымыз мусигидә јад тә'сирләрин һансы јолларла кәлдијиндән вә нечә јајылдығындан данышырлар. Түркијә гапыларынын туризм үчүн кетдикчә даһа кениш ачылмасы, һәр јај әрәб өлкәләриндән кәлиб саһиллэрдәки ән көзәл, ән баһалы евләри кирајә көтүрүб динчәлән әрәб зәнкинләри, видеобум, Авропа өлкәләриндә чалышан түрк гүрбәтчиләринин ушагларынын кетдикчә милли ән'әнәләрдән узаглашмасы... Проблем бир дејил, ики дејил. Әсл сәнәтә аз дәхли олан адамларын екраны, сәһнәни бу гәдәр чох мәшғул едиб вә бу гәдәр мәнасыз јашамаларыны Сәмра ханым өзүнәхас лаконик вә дәгиг ифадәләрлә үмумиләшдирир:

— Муғәнниләримизин чоху савадсыздыр. Тәкчә сәсин үмидинә һеч бир шеј газанмаг олмаз. Чох алмаг дејил, чох олмаг әсасдыр! Аз олсун, өз олсун. Саманлар су үзүндә, инчиләр су дибиндә. Саман ахыб кедир. Биз дә ахыб кетмәјәк.

Сонра бирдән сөзүнү кәсиб јериндән дикәлир:

— Маһны илә сизи чох јордум. Истәјирсинизә сизә бир ше'р дә охујум. Әбдүлһаг Һамидин арвадынын өлүмүнә јаздығы «Мәгбәр»индән бир парча.

Дүзүнү дејим ки, мән һәлә һеч бир актјорун әрузла јазылмыш ше'ри бу гәдәр дәгиг, көзәл вә илһамла охудуғуну ешитмәмишдим.

Көрүшүмүзүн ахырына јахын сөһбәт јенә Азәрбајҹан мусигисинин вә бизим сәнәт хадимләримизин үстүнә кәлди. Сәмра ханыма дедим ки, Түркијәдә Азәрбајҹан мусигисини, бизим маһныларымызы ешитмәдијим күн олмады вә бу мәни чох севиндирир. О елә бил бу сөзләрә бәнд имиш, шөвглә охумаға башлады:

> Губадан алма алдым,
> Јарымы јола салдым.
> Јарым кәләнә кими
> Һејва кими саралдым...

Истанбулун көзәл күшәләриндән бириндә, пәнҹәрәләриндән Боғаз ичинин күр ишыглы саһилләри көрүнән евдә, бу исти август ахшамында, илк дәфә таныш олдуғум түрк муғәннисинин дилиндән гәдим бир Азәрбајҹан маһнысыны динләдикчә санки бу маһнынын гејри-ади көзәллијини јенидән дујурдум. Онун көврәк һәсрәти дә, зәриф бир севки илә алышан үрәјин бәлә фәдакар, чәфакеш чырпынтыларындакы гәрибә доғмалыг да бәлкә мәни һеч вахт индики гәдәр дәриндән тә'сирләндирмәмишди.

Маһны битәндә Сәмра ханыма тәшәккүрүмү билдирдим.

— Мән Азәрбајҹан мусигисини чох севирәм, — деди. — Хүсусән дә халг маһныларындакы сөзләрин көзәллији, дәрин мә'насы мәни валеһ едир. Бу мә'наны бизим маһныларымызын чохунда тапа билмирәм. Зејнәб Ханларованы Түркијәдә динләмишәм вә һәмишә һөрмәтлә хатырлајырам. Өз сәнәтинин севән вә севдирмәји бачаран, бүтүн руһу илә маһныларына бағлы олан, маһныларында јашајан сәнәтчидир.

Мусигилә, шән зарафатларла бәзәнә көрүшүмүз сона чатды. Ев саһибәсинә «Зејнәб ханымы јахшы танызырсыныз, истәјирәм муғәнни оғланларымыздан да бирини динләјәсиниз» — дејә Заур Рзајевин бир валыны бағышладым. Валы алыб үстүндәки шәклә диггәтлә бахды. «Бу маһнылары динләјиб һөкмән өјрәнәҹәјәм» — деди. — Бир дә Түркијәјә кәләндә концертләримә кәлин, Азәрбајҹан маһныларыны динләмәјә».

Бу үмидлә дә ајрылдыг.

ИЗМИР. БӘЛӘДИЈЈӘ РӘИСИ БУРҺАН ӨЗФАТУРА

Измирлә Бакынын бәнзәрлијиндән чох јазылыб. Инди бу бәнзәр шәһәрләр һәм дә гардашлашыб. Ичтимаи-мәдәни әмәкдашлыг кенишләнир, кет-кәл артыр, һәтта идман әлагәләри дә јаранып вә инкишаф едир. Буна көрә дә Измир бәләдијјә рәиси илә көрүшә һәвәслә кетдим.

Бәләдијјә идарәси Еке дәнизинин лап саһилиндә јерләшир. Далғалар бинанын өзүлүнү дөјәчләјир. Пәнҹәрәләрдән Гаршыјаханын көзәл евләри, Измирин зәнкинләр јашајан бөлкәси көрүнүр. Әдәбијјатымызын јахын досту, Еке университетинин мүәллими, «Гардаш әдәбијјатлар» дәркисинин наширләриндән бири вә Измирдә олдуғум күнләрдә јүксәк мәдәнијјәтинә, нәчиблијинә, өлкәләримиз арасында әдәби-мәдәни әлагәләри кенишләндирмәк үчүн апардығы ишләрин кенишлијинә һејран галдығым Әли Јавуз Акпинарла көрүш вахтынын кәлиб чатмасыны көзләјирдик. Бир аз тез кәлмишдик, рәисин дә јанында башга гонаглар, милләт вәкилләри вар.

Тез кәлмәјимизин бир хејри олуб ки, биринчи мәртәбәдә кениш фоједә хәјалән јенидән Азәрбајҹана гајытмышам. Бурда јарадылмыш күшә Бакыја һәср олунуб вә витринләрә республикамыза аид китаблар, албомлар, фотошәкилләр, нүмајәндә һеј'әтләринин вә ајры-ајры гонагларын бағышладығы һәдијјәләр дүзүлүб. Бу һәдијјәләрин белә гајғы илә горунуб бурада көстәрилмәси үрәкдә хош бир дујғу ојадыр.

Фүрсәтдән истифадә едиб бәләдијјә идарәсинин халгла мүнасибәтләр даирә рәиси Халык Нарбајла көрүшдүк. О мәним Азәрбајҹандан олдуғуму билинчә әһвалы дәјишди. Азәрбајҹана кәлишиндән, Бакыдан, Шамахы вә Губада көрдүкләриндән сөз ачды вә доггуз күн әрзиндә таныш олдуғу адамлары хатырламаға башлады.

Сонра Бәләдијјә идарәсинин јазы ишләр мүдири, Измир бөјүк-шәһәр бәләдијјә башганлығынын ајлыг журналынын редактору Алев ханым Бурсалоғлу бизә јахынлашды вә журналын бир нечә нөмрәсини көстәрди. Бу нөмрәләрдә Азәрбајҹана һәср едилмиш материаллар верилмишдир. 1987-чи илин үчүнчү нөмрәсиндә «Нефтчи» футбол командасынын Измирдә олмасы, Бәләдијјә идарәсиндә гәбулу һаггында материал вә шәкилләр верилиб. Һәмин мәгаләдә бакылы ушагларын бәләдијјә идарәсиндә ачылмыш рәсм сәркиси барәдә дә данышылмыш, сәркинин шәкли дәрҹ олунмушдур. Ушаг рәсмләри идмана һәср олунуб.

Бу илин ијун-ијул ајында Измирдә кечирилмиш улусларарасы мәдәнијјәт вә сәнәт фестивалына һәср олунмуш көзәл бир реклам китабыны вәрәгләјирәм. Јенә дә Азәрбајҹан! Бу дәфә бөјүк бәстәкарымыз Фикрәт Әмировун јарадычылығындан данышылыр. Сәнәткарын илһамлы анларындан бирини әкс етдирән рәсми, һәјаты вә әсәрләри барәдә кениш мә'лумат верилир.

Сән демә фестивал күнләриндә Истанбул Опера вә Балет театры Фикрәт Әмировун «1001 кечә» балетини көстәриб. Тамашаны Истанбул театры мәшһур балет усталарымыздан Нәилә Нәзированын рәһбәрлији илә һазырлајыб, декорларын — бәдии тәртибатын мүәллифи мәшһур рәссамымыз Тоғрул Нәриманбәјов, костјумлары һазырлајан Таһир Таһировдур. Китабда Сәба Түркәрин «1001 кечә масаллары» адлы кениш мәгаләси дәрҹ олунуб; әсас ролларда чыхыш едән актрисаларын фотолары верилиб.

Масанын үстүндә башга бир журнал да вар: «ССРИ. Өлкә вә инсанлары». Үз габығында Бакынын гушбахышындан чәкилмиш көзәл бир шәкли верилмиш бу журналын чох һиссәси республикамыза һәср олунуб. Тәсәррүфатын вә мәдәни һәјатымызын мүхтәлиф саһәләрини әһатә едән мәгалә вә шәкилләр Азәрбајҹаны һәр һансы охучуја севдирә биләҹәк бир зөвглә һазырланыб.

Беләликлә, биз һәлә рәислә көрүшмәздән габаг Бакы илә Измирин гардашлашмасынын бә'зи сәһифәләри вә бу һадисәнин Түркијә мәтбуатында ишыгландырылмасы илә таныш олмушдуг; нечә дејәрләр, Измирин мәркәзиндә јашајан Бакы руһуну, Бакы севкисини дуја билмишдик.

Шәһәр бәләдијјә идарәсинин рәиси Бурһан Өзфатура илә сөһбәтимиз дә елә бу әлагәләрдән вә онун Бакы тәәссүратындан башланды. Рәис деди:

— Бакы илә Измирин гардашлашмасы бизи севиндирир. Әслиндә, бу, халгларымыз арасындакы тарихи, мәдәни, әдәби јахынлығын јени дөврдә даһа бир тәсдигидир. Јо'ни гардашлығымызы бир даһа möһкәмләндирмәк арзусундан доғур. Бакыда достларымыздан фөвгәл'адә е'тибар, гонагсевәрлик, истиганлылыг көрдүк.

Бу меһрибанчылыг идман јарышларында да давам етмишдир.

Бурда Бурһан бәјин сөһбәтини кәсиб әлавә етдим ки, мән бунун шаһидијәм вә Бакыда Измир футбол командасы илә «Нефтчи»нин ојунуна стадионда тамаша етмишәм.

О, күлә-күлә, «еләсә, сиз мәндән даһа јахшы даныша биләрсиниз», — деди вә сөһбәтинә давам етди:

— Једикләриниз бизим једикләримиз, түркүләриниз бизим түркүләримиз! Дүзү мән Бакыда јадлыг дујмадым. Истиганлы адамлардыр. Мәним һәмкарым, Бакынын мери Огтај Зејналов да үрәјојатан бир аркадашдыр. Биз Бакыдан дөнәндән сонра бурда азәрбајҹанлы ушагларын бир рәсм сәркисини ачмышдыг. Бир көрәјдиниз измирлиләр нечә мараглa тамаша едир.

Бакы партија комитәсинин биринчи катиби Фуад бәј Мусајевлә, танынмыш јазарларымыздан Елчинлә, гонагымыз олмуш башга бакылыларла Измирдә көрүшдүјүмүз, бир јердә олдуғумуз күнләр хош бир хатирә кими фикримиздә һәмишә јашајыр. Јени көрүшләримизи көзләјирик.

— Бурһан бәј, ешитдијимә көрә сиз индики вәзифәнизә мүәллимликдән кәлмисиниз. Бунун сәбәби нә олуб?

— Ајры сәбәбләр дә дејә биләрәм. Лакин ән башлычасы будур ки, индики башганымыз Тургут Озалын тәклифини рәдд едә билмәдим. Онунла он беш-ијирми иллик достлуғумуз вар. Мәним милләт вәкили олмағымы истәјирди. Имтина етдим. Онда Бәләдијјә идарәси рәислијинә чағырды. Бу дәфә гача билмәдим. Дүшүндүм ки, ајыб олар. Тәкчә өзүмүз үчүн јашамырыг ки... Вәтәнә дә хидмәт еләмәлијик. Бу дујғу мәни бу јолуму бағлады. Јәгин ешитмиш оларсыныз, мән дә Ана Вәтән партијасынданам.

Әли Јавуз Акпинар зарафатла әлавә етди:

— Јәгин ки, шәһәр рәисинин иши һеч Тургут Озалын ишиндән аз дејил. Өзү дә Измир кими бир шәһәрдә.

— Әвәт! Гапымызы ачарлаја, чамаатдан гача билмирик. Евимизә ким истәсә кәлир. Еви олмајан да јанымыза кәлир, арвады илә далашан да! Кәрәк һамыны разы саласан; вәзифәни јеринә јетирмәклә јанашы кәрәк ел агсаггалы олмағы да бачарасан.

— Түркијәјә кәләндән сонра мәтбуатдан охудум ки, сон вахтлар сизин идарәләрин имтијазы артыб, шәһәрләрин колири сизин өһдәнизә верилиб, буна көрә дә тикинти вә абадлыг ишиндә чанланма вар.

— Имтијаз да артыб, мәс'улијјәт дә... Бу имтијазын бә'зи нәтиҹәләри артыг көрүнүр.

— Бурһан бәј! Бакы илә Измир чох тез-тез бир-биринә бәнзәдирләр. Дүзүнү дејим ки, Анкарадан кәләндә Измирә јахынлашдыгча үрәјими бир гысганчлыг бүрүјүрдү. Чүнки јоллар боју көрдүјүм көзәллик бизим Бакы әтрафында јохдур. Сизин тәбиәти анчаг бизим субтропик зона илә — Ләнкәран-Астара тәрәфләри илә мүгајисә етмәк олар. Анчаг Измирә чатһачатда, нечә дејәрләр, «үрәјим јеринә кәлди». Даш кәрханаларыны, шәһәрин үстүнү бүрүјән түстү-думаны көрәндә баша дүшдүм ки, шәһәрләримиз елә бу ҹәһәтдән дә чох бәнзәрдир. О ки, галды ачыг канализасијалара, Измир көрфәзинин чиркләнмәсинә, дүзүнү дејим ки, сиз бу саһәдә Бакыны «үстәләјибсиниз»...

— Дост доста тән кәрәк сөзү бурда јеринә дүшүр. Амма ону дејим ки, инди көрфәзин тәмизләнмәси, бу канализасија хәтләринин örтүлмәси вә зәрәрсизләшдирилмәси үчүн 520 милјард лирә ајрылыб. Көрфәз ијирми беш ил иди чиркләнирди. Үч илдир тәмизләјирик. Тәкчә бу ил көрфәзә чиркли су бурахан отуз үч завод-фабрик бағлатдырмышыг. 1992-чи илә гәдәр көрфәзин симасыны дәјишәҹәјик. Һәлл едиб гуртардығымыз, илк бахышда көрүнмәјән, даһа доғрусу гонагларымызын көрмәдији ишләр дә чохдур. Мәсәлән, Измирдә су чәтинлији арадан галхыб. Бир сөзлә јерин алтына чох пул-пара көммүшүк.

— Бәс мәнзил-мәишәт мәсәләси?

— Сон вахтлар Түркијәдә мәнзил тикинтиси вә үмумијјәтлә иншаат ишләри чох кенишләниб. Өлкәдә вәзијјәт елә иди ки, ләнкитмәдән бир јол тапылмалы иди. Буна көрә дә кооператив мәнзил тикинтисинә кениш јол ачылды вә јәгин ки, өзүнүз дә көрдүнүз инди бүтүн өлкә нәһәнк тикинти мејданчасына бәнзәјир. Тәкчә бу ил он једди мин бина тикирик. Измирин үч ајры-ајры сәмтиндә — Борновада, Бучада, Чиғлидә. Бу евләрдән беш мини артыг һазырдыр. Бундан әлавә мүәллимләр үчүн дә ајры евләр тикирик вә бу ил дөрд мин өјрәтмән јени евләрә көчәҹәк. Идман гургуларынын, мәдәнијјәт очагларынын тикинтиси әсас ишләримиздәндир. Бизим Бәләдијјә идарәсинин журналларына, Измирин кәләҹәк инкишафыны көстәрән лајиһәләрә бахсаныз, журналлары сизә верәҹәјәм, көрүлмәли ишләримизин һәҹмини тәсәввүр едә биләрсиниз.

— Түркијәјә кәлмәздән әнчә мәтбуатдан хош бир хәбәр охудум. Түркијәнин Советләр бирлијиндән газ алмасы һаггында өлкәләримиз арасында разылашма әлдә едилиб. Јахын вахтларда Болгарыстандан кечән газ кәмәри Истамбула јетәҹәк.

— Бу разылашма бизи дә севиндирир. Чүнки Истамбулдан сонра Измир вә Анкара да газ ала биләҹәк. Лакин һәлә ки, биз газдан јалныз сәнаједә истифадә едәҹәјик. Бүтүн евләрә газ кәмәри чәкмәк, әһалини бу сәрфәли јаначагла тә'мин етмәк чох чәтин ишдир. Һәм дә Измирдә илин 315 күнү һава күнәшлидир. Газын әвәзиндә биз Советләр бирлијиндә, о чүмләдән Бакыда иншаат ишләри апараҹағыг; инди һазырлыг көрүлүр.

— Мәтбуатдан охудуғумуза көрә Түркијәнин игтисади һәјатында туризмин ролу кетдикчә артмалыдыр.

— Бу бахымдан Измирә даһа чох ағырлыг дүшүр. Үмумијјәтлә, турист ахынын башлыҹа јөнү Еке дәнизи саһилләриндәдир. Бу һәм тикинтидә, һәм дә хидмәт саһәләриндә чох бөјүк иш тәләб едир. Лакин биз туристләри јүксәк сәвијјәдә гаршыламаға һазырыг. Јәгин өзүнүз дә саһилләр боју кәзиб кедәндә буна шаһид олдунуз.

— Гәзет сәһифәләрини долдуран чылпаг гадын шәкилләрини дә көрдүм. Бир турист гадынын өзүнү күндә гаралтмасына аид беш-алты шәкил јан-јана верилир. Гәдим мүсәлман абидәләринә, мә'бәдләрә дә елә-белә чылпаг кирән туристләрлә растлашырдыг. Туризм вә халгын әхлагы... Бу чох мүрәккәб бир проблемдир... Һәм дә һисс еләдим ки, сиз туристләрә даһа чох антик абидәләри, Бизанс мәдәнијјәтинин галыгларыны көстәрирсиниз.

— Мән сизи баша дүшүрәм вә фикринизлә тамамилә разыјам. Бу ахын гаршысында чаванларын әхлагыны горумаг чәтин ишдир, лакин буну нәзарәтсиз бурахмаг да олмаз. Мәнчә, чыхыш јолу будур ки, даһа чох Шәрг өлкәләриндән кәлән туристләри гәбул едәк. Туристләрә нә көстәрмәк мәсәләсинә кәлинчә демәлијәм ки, бу саһәдә әталәтдән кәлән мүәјјән биртәрәфлилик дә олуб. Лакин инди вәзијјәт дәјишилир, туристләрә антик шәһәрләрин галыглары илә јанашы, даһа чох бөјүк түрк мәдәнијјәтини, сәлчуг абидәләрини дә көстәрмәјә чалышырыг. Бундан өтәри һәмин абидәләр дә бәрпа едилмәлидир. Нә гәдәр гәрибә олса да индијә гәдәр биздә јабанчы абидәләрин бәрпасына даһа чох диггәт јетирилиб.

— Измирдә нәглијјат чәтинлијиндән дә данышылыр. Метро тикинтиси барәдә дүшүнүрсүнүзмү?

— Дүшүнүрүк, лакин дүзүнү дејим ки, һәлә метро тикинтисинә реал имканымыз јохдур. Измирин кәнар мәһәлләләриндә јаначаг, канализасија, ишыг проблемләрини һәлл етмәк лазымдыр. Бакы метросу нәглијјат васитәси олмагла јанашы һәм дә сәнәт әсәридир. Мәним вәзифәм, илк новбәдә, халгын еһтијачларыны одәмәкдир. Метронун бир километри 120 милјард лирәјә баша кәлир. Бу исә аз гала шәһәримизин иллик бүдчәсидир.

— Бакы илә гардашлыг әлагәләринин кәләҹәјини нечә тәсәввүр едирсиниз.

— Мәнчә, мәдәни әмәкдашлығымыз даһа да күчләнмәлидир. Игтисади вә сијаси системләр ајры олса да достлуға мане олмамалыдыр. Азәрбајҹанын һәр һансы театры, сәнәткары Түркијәдә бөјүк угурла чыхыш едә биләр. Ән башлычасы будур ки, дил вә зөвг јадлығы јохдур. Буна көрә дә сәнәтчиләр, әдәбијјат адамлары даһа сых-сых кәлиб кетмәлидирләр.

Сөһбәтимизин ахырында Азәрбајҹандан кәтирдијим китаблары Бурһан бәјә бағышладым вә Бакыда, Измирдә јени көрүшләр арзусула видалашдыг.

ӘРЗУРУМ. БӘЛӘДИЈЈӘ РӘИСИ НӘЧАТИ КҮЛЛҮЛҮ

Нәчати бәјин гәбулуна Әрзурум Ататүрк университетинин бир дәстә мүәллими илә кетдик. Әввәлләр университетдә чалышдығына көрә онунла јахындылар вә көрүшән кими арада сәмими, достјана сөһбәт башланды.

Нәчати бәј Ататүрк университетини битириб, игтисадчыдыр. Буна көрә дә Әрзурумун, үмумијјәтлә Түркијәнин игтисади проблемләрини јахшы билир.

Әрзурумун 252 мин әһалиси вар. Вилајәтдә исә 800 мин адам јашајыр. Артым чохдур. Лакин вилајәтдән көчүб Гәрбә — Истамбула, Еке, Мәрмәрә дәнизи саһилләринә кедәнләр дә аз дејил. Әрзурумда әсасән кәнд тәсәррүфаты, һејвандарлыгла мәшғул олурлар, хүсусән гыш ајларында тәбиәти сәртдир. Дағлар да ки, адамларын зөвгүнү, јахшы јашајыш тәсәввүрләринин дәјишилдијини, асан јол кәзәнләрин чохалдығыны нәзәрә алмадан, өз азалмаз көзәллији, јајлаглары, буз булаглары, күзкү көлләри, јајда да әримәз гарлары илә әбәди уҹалығында галыр.

Вилајәт өлкәнин ән ири һејвандарлыг мәркәзләриндәндир. Әкин-бичин, јем биткиләринин бечәрилмәси... Әсас диггәт бу саһәләрәдир.

Мән бүтүн бунлары рәисин дилиндән ешидирәм.

— Әскидән ата-бабам һејвандар олуб. Иплик кими тел-тел олан Әдирнә пендирини ән чох биз истеһсал едирдик. Түркијәнин ән бөјүк әт комбинатлары Әрзурумдадыр. Бу комбинатлар бөјүк бир аиләнин әлиндәдир; ән јени техники наилијјәтләр әсасында гурулуб вә әл дәјмәдән бүтүн ишләр көрүлүр.

Әрзурум Түркијәнин бөјүк тиҹарәт мәркәзидир. Тарихимиздә бу шәһәрин чох шәрәфли бир јери вар. Гәдим Ипәк јолунун үстүндә јерләшир. Шәһәримизи шөһрәтләндирән тарихи абидәләримиз, јерләримиз чохдур. Шәфалы чешмәләрин, исти су гајнагларынын сајы-һесабы билинмәз. Ону да дејим ки, Јахын Шәргин ики бөјүк, мәшһур чајы — Фәрат вә Араз Әрзурум вилајәтиндән башланыр. Гајнаглары јахындыр. Аразынкы Минкөлләрдә, Фәратынкы бу көрүнән дағын о үзүндә... Икисинин дә башландығы јер чох көзәлдир. Инди Фәраты Әрзурума кәтирмәк истәјирик. Сујуну Орта Доғу өлкәләринә сатаҹағыг.

Јәгин Әрзурумун Олту дашы һаггында ешитмиш оларсыныз?

— Көрмүшәм. Сизин «даш мағазаларынызда» — гызыл дүканларынызда бу дашдан дүзәлдилмиш тәсбеһләр сатылыр. Елә гызыл гијмәтинә.

— Дүз дејирсиниз. Гызыл гијмәтинә. Чүнки бу дашлар чәтинликлә әлдә едилир вә әлдә сүртүлдүкчә кејфијјәти, парылтысы артыр.

Диварда рәисин башынын үстүндән шәкилләр асылыб. Нәчати бәјә гәдәр чалышмыш бәләдијјә рәисләринин шәкилләридир.

— Адәтән вәзифә саһибләри өзләриндән габаг ишләјәнләрә ја гысганчлыгла, ја да сајғысызлыгда јанашырлар. Сиз исә өзүнүздән әввәл бу вәзифәни тутмуш бүтүн кишиләрин шәкилләрини башынызын үстүндән асмысыныз...

— О кишиләрин һамысына бөјүк һөрмәтимиз вар. Бириндән башга. О бир нәфәрин иши узун сөһбәтдир. Хүсусән илк рәисимиз Шәриф әфәнди мисилсиз инсан олуб. Әрзурумда илк хәстәхананы о тикиб.

— Әрзурумун игтисади инкишафында чох данышдыныз. Гонаг олсам да дүзүнү дејим. Дағ кәндләринин көркәми о гәдәр дә үрәк ачан дејил. Јени дөврүн һавасы ора кедиб чатмајыб.

— Әрзурумун иглими сәртдир; буранын өзүнәмәхсус тикинти ән'әнәләри вар. Чөлдән јохсул, чансыхычы көрүнән о евләрин ичи көзәлдир. Сон үч-дөрд илдә кәндләримизин һәјатында чидди дөнүш вар. Өнәмли өлчүдә мәсафә гәт етмишик. «Топлу гонут» фонду һесабына беш мин кәнд еви тикилир. Бизим чамаатын психолокијасыны да јахшы билирсиниз: кәнддә биринин көзәл еви олду, һамы ондан јахшысыны тикмәјә чалышаҹаг. Үмумијјәтлә, бу фонд кәјләримизә кирәндән сонра кәјләрин симасы тамамилә дәјишиләҹәк. Әрзурумун өзүндә дә кооператив тикинтиси чох бөјүк имканлар ачыб.

— Дүзүнү дејим ки, Әрзурумун јени тикилиләри мәни чашдырды. Гарсдан Анкараја кедәндә Әрзурумда дајанмамышдым. Елә-белә илк бахышда да өз ахтардығым гәдим Әрзуруму, Кәрәмин Әрзурумуну көрә билмәдим. Јалныз јени евләр, јени күчәләр...

— Бу дәфә көрә билдинизми гәдим Әрзуруму?

— Бу дәфә көрдүм. Сән демә тәпәнин әтәјиндә кизләнибмиш. Даш дөшәнмиш әјри-үјрү күчәләрдән кечәндә, ағыр тахта гапылары, һүндүр һасарлары, Әрзурум галасыны, чифт минарәләри, Улу чамини көрәндә дүшүндүм: «һә, әсл Әрзурум будур» вә гулағыма Кәрәмин нәләләри, Гыратын кишнәртиси кәлди. Јери кәлмишкән, бир арзуму дејим: бир Јаныг Кәрәм абидәси көһнә Әрзурумун бәзәји ола биләрди.

Нәчати бәј үзүмә диггәтлә бахыр, нәјисә көтүр-гој едәндән сонра дејир:

— Дүзү һеч ағлымыза кәлмәјиб. Амма нә көзәл фикирдир! Әкәр бир дә кәләндә Әрзурумда белә бир абидә көрсәниз, чәсарәтлә дејә биләрсиниз ки, бу, сизин тәклифинизлә уҹалдылыб!

— Миннәтдарам! Бәс Азәрбајҹана, Бакыја кәлишиниз барәдә нә дејә биләрсиниз?

— Истәјирсинизми илк тәәссүратымы дејим? Достлуг ҹәмијјәтиндәки көрүшүмүздә бирдән-бирә мәнә елә кәлди ки, бурда отуранлар Түркијәни, Әрзуруму мәндән јахшы танызырлар. Тарихимизин һәр сәһифәси һаггында билкиләри вар. Халг озанларымызы биздән јахшы охујуб билирләр. Бу мәни чох дујғуландырды. Бакыја тиҹарәт ишчиләри илә кетмишдим. Хәзәрин суларына бахдым вә Минкөлләрдәки чешмәләрин пычылтысыны ешитдим. Бакынын јени бөлүмүнү — Әһмәдли сәмтини, 8-чи Километрини бәјәндим. Ону дејим ки, Әрзурумун да өз сәккизинчи километри вар.

— Мән елә һәмин Бакы Сәккизинчи километриндә јашајырам. Бир дә кәләндә гонағым оларсыныз.

— Бакы көзәл шәһәрдир! Сизин бир мәдәнијјәт мәркәзиниз вар. Кәнчлик еви дејирләр. Дағын үстүндә!.. Бах онун бир екизини Әрзурумда тикмәк фикримиз вар. Үмумијјәтлә, Бакыны чох бәјәндик, бизә көстәрилән сәмимијјәтдән тә'сирләндик. Бизә бағышланан һәдијјәләри дә өвладларымыз үчүн горујаҹағыг. Гој ән'әнә гырылмасын.

Сабир РҮСТӘМХАНЛЫ